
КРАТЪК ОПИТ ЗА ДЕФИНИРАНЕ НА ТЕРОРИЗМА И ТЕРОРИСТИЧНИТЕ ЦЕЛИ

*Иво ВЕЛИКОВ**

The article is an attempt to better define terrorism on the basis of its manifestations and purposes, to show that set of phenomena, processes, principles that best characterize it. Indeed, it is too ambitious to think that among the thousands of definitions of organizations, security services, states and scientific organizations we will be able to derive a universal definition. For the above reason, we have tried to analyze the etymological meaning of terrorism, but also the objectives of terrorism, the types of targets, the sought effects and some known „achievements“ of terrorism and terrorist organizations through which the phenomenon can be described. Attached examples and photos of actual terrorist acts help us to show the current development of terrorism and almost entirely – the reorientation towards the easily vulnerable (so cold „soft“) targets. According to data from different studies, more than 90% of cases are such.

ЩО Е ТЕРОРИЗЪМ – СОБСТВЕН ПОГЛЕД

Когато се запитаме за дефиницията на „тероризъм“, лесно достигаме до много такива. В интерес на истината много автори са се захващали с идеята да създадат универсална дефиниция, но така и не срещат подкрепа сред близки и по-далечни експерти по сигурността, сред юристите и обществата. Вече има и изследователи на самите дефиниции на тероризма...

Има според нас няколко причини дефинирането на тероризма да е толкова трудно:

На първо място, представата за тероризма се мени и изменяла доста често през историческото му развитие. В някои епохи терорът дори се е считал за инструмент на държавата; в други времена тероризмът е тактика на организации с антидържавна насоченост.

Тероризмът винаги е имал негативен подтекст. В този смисъл никой не се е обявил или представил като терорист, напротив, всички субекти твърдят, че не са такива. За своята дейност такива лица използ-

* Авторът е доцент, доктор във Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив.

ват определения, като „борец за свобода“, „освободители“, „армия“ в доста различни комбинации. Задължително оправдание на терористите е, че те са жертва на насилие, поради което са принудени да отговорят на насилието подобаващо. Дали държавата, група държави или който и да е субект е техният противник, те винаги твърдят, че имат справедлива кауза. И за постигането на тази кауза те нямат друга алтернатива и отчаяно се надяват да обърнат внимание върху собствените си проблеми.

И понеже „тероризъм“ има негативен смисъл, както и да погледнем на самата дума, тогава кой е „терорист“ и какво съдържание има „тероризъм“ е твърде възможно просто да има собствен смисъл за лицето, което използва такива термини. Ситуацията не е рядко срещана. Съвсем наскоро, през 2017 г., коментирахме разминаванията при думи, като „свобода“, „демократия“ и „сигурност“. Всички ги използваме, но при различните държави, региони, обществени прослойки те означават доста различни неща.¹

Онези, които се идентифицират като жертви на терористичен акт, на момента ще отнесат акта към „тероризъм“, а извършителя – към „терорист“. Извършителят (организация, група, едно физическо лице) обаче би могъл да има привърженици на идеите си, помагачи или просто симпатизанти, които няма да възприемат такава квалификация за извършителя и дейността му.

Поради горните факти няма единна дефиниция на тероризма, но не трябва да се отказваме да търсим някои от важните характеристики на тероризма, които го описват достатъчно добре и могат да ни помогнат за по-доброто му разбиране:

1) Тероризмът е политическа концепция, която цели преди всичко постигането на политически цели. Тероризмът е търсене, придобиване и използване на насилие с политическа цел – някаква промяна. Политическият контекст твърдо отличава тероризма от останалата криминална престъпност. Докато терористите искат създаването на нова, независима държава или свалянето на правителството, то криминалните престъпници имат само лични и материални цели при своите актове. Коренът на латинската дума „*terrere*“, който е в основата на днешното понятие „тероризъм“, означава „да сплаша, да ужася“. Действително сме убедени, че тероризмът цели не само да употреби насилие спрямо конкретните жертви, но и да всее психологически шок сред останалата широка аудитория. Древната китайска поговорка: „Убий един, останалите десет хиляди да са ужасени“, показва тази фундаментална цел и характеристика на тероризма.

2) Тероризмът е престъпно деяние на недържавни организации много повече, отколкото на държавни. Можем обаче да бъдем сигурни: държавите също имат „заслуги“ за множество актове на терор, и даже

¹ Вж.: Великов, И. Закон за непрекъснатото минимизиране на голямото и максимизиране на малкото. София: Авангард Прима, 2017, с. 65 – 71.

държавите са отговорни за много повече пострадали граждани, отколкото терористичните актове от страна на недържавни играчи. Но въпреки това ние просто използваме термина „терор“ за обозначаване на държавно насилие много повече, отколкото „тероризъм“, а в тази статия става дума наистина за „тероризъм“ (политически обусловено насилие от страна на недържавни политически играчи). Разбира се, където има основание за релевантни и полезни изводи, свързани с държавно промотиран терор, те ще бъдат направени.

3) Терористите са различен тип недържавни актьори, не могат да бъдат причислени например към партизани или милиции. Членовете на терористичните организации не се отличават от останалите граждани и организации чрез специфични дрехи, униформи или членски карти. Терористичните организации обикновено и типично са малки по брой на членовете си и се опитват да уязвяват най-вече граждани и групи, които не са активни участници в определен вид борба – т.нар. „некомбатанти“. Докато партизаните и милициите функционират като малки армии – те са съставени от десетки, стотици или дори хиляди бойци, и на първо място се целят във въоръжените сили на противника си. Чрез своя размер, брой и квазивоенна структура такива групи могат да заемат и държат под контрол определена територия. *„Партизанинът (...) завладява пространството, за да обхване по-късно мисленето, терористът завладява мисленето, защото не може да овладее пространството“* – цитираме по памет Франц Вьордеман – австрийски изследовател на средата за сигурност.

4) Тероризмът е престъпление, което е много по-различно от другите, бих ги нарекъл „традиционни“ или „конвенционални“ криминални престъпления. Чрез актове на екстремно насилие терористите се опитват да постигат характерни цели, някакъв свой дневен ред. Тероризмът е криминално престъпление, но при него няма признаци за някакви „спирачки“ или скрупули при извършването, както при другите престъпления. Например заплахата от затвор или дори рани и смърт не ги спират. Също така трябва да отчетем, че подходът на държавите е много различен, и сме свидетели на опасен парадокс: колкото сме по-брутални в нашия отговор на тероризма, колкото по-малко приемаме агресивните им методи и не преговаряме или просто упорито ги преследваме, толкова повече ги превръщаме в мъченици.

5) Тероризмът е комплексен феномен. Няма единни корени или причини, които да определят терористичната активност. Ако беше така, то просто е необходимо да се фиксират тези причини и след това да се проследи насоката на агресията, за да можем да реагираме сравнително успешно. Тъй като обаче не става така, е необходимо да се разбере цялостната стратегия, да се фокусираме върху важните фактори, обуславящи тероризма – например бедността или неграмотността. И въпреки това не сме в състояние да обясним защо една група преминава към тероризъм, а

друга, при това с по-силни фактори на бедност, неграмотност, етническо или религиозно онеправдаване или раздразнение, не пристъпва към него. По този начин не сме в състояние да обясним защо на призива на джихадистите се отзовават образовани хора, хора от „горната“ класа. Така при изследване на тероризма не може само да се търсят корените или причините за неговото възникване, а трябва да се изследват разномислови или двусмислени елементи на стратегията му, при това не един или два такива фактора при всяка терористична организация. Тоест имаме отново пъзел, който съдържа обаче достатъчно динамични и променливи във времето елементи.²

Независимо от теоретичните характеристики на тероризма голяма част от акциите на терористичните организации от гледна точка на планиране, използване на тактически способности и изпълнение имат чисто военен характер. Освен това структурите са обикновено военизирани и теоретичните разработки на някои терористи (Карлос Маригела) освен идеологическо имат и военнотактическо предназначение. Тази организираност, както и обикновено силната идеологическа убеденост и високата степен на подготовка на членовете на терористичните организации, бързо налагат мнението, че обикновените формирования, предназначени за опазване на обществения ред и борба с криминалната престъпност (полиция, жандармерия), не могат да се противопоставят ефективно.³

Въведен като насилие по време на война, в мирно време терорът остава заплаха за обществото, като просто се стреми да поразява главите, които се опитват да се надигнат. В основата си той може да бъде разглеждан като съставна част от елементи, които според нас има в множество определения и които създават представа за някаква обособена структура:

„Действие, предназначено:

- **да причини смърт или тежки наранявания** с цел...;
- **да сплаши населението и да принуди правителство или международна организация да предприеме или да не предприеме** дадено действие...“

Извод, който потвърждава казаното по-горе: **насилствено действие с цел политическо въздействие.**

Според Държавния департамент на САЩ (вариант на популярно определение): „Тероризмът е умишлено насилие с политически мотиви, извършвано срещу мирни мишени от маргинални националистически групировки или нелегални агенти на определена държава, чиято цел обикновено е да повлияе на общественото мнение“.

² За повече информация вж. Гл. 4. Парадигма на разузнаването във: **Великов, И.** Кратка теория на разузнаването. София: Албатрос, 2017.

³ **Маригела, Карлос.** Мининаръчник на градските партизани. (Quoted in: **Moss, Robert.** Urban Guerillas. London: Temple Smith, 1972, p. 13.)

Етимологичното значение на „**тероризъм**“ според „Речник на чуждите думи в българския език“⁴ е: 1. Система от мерки за преследване, насилие и физическо унищожаване на политически противник; 2. Управление, властване със заплахи, физическо насилие и убийство. На подобни брутални актове все по-често и вече предимно стават жертви невинни хора.

Основните проявления на тероризма могат условно да бъдат групирани по няколко критерия според:

- възможните цели, преследвани от терористите;
- мащабите на терористичната дейност;
- способите, използвани от терористите.

Очевидно, при множеството определения, които сме срещали, е наличието на:

- **насилие** – в между 80 и 90% от определенията;
- **политически цели** – в между 60 и 70% от определенията;
- **всяване на страх и ужас** – сред повече от 50% от определенията, при това сред все по-широк кръг от обществото и публиките.

Като имаме предвид горните различия и особености на тероризма, сме в състояние да го дефинираме като **предварително планирано насилие или заплаха от насилие в преследване на политически цели, изпълнено от организации най-често срещу цивилни цели и като правило целящо повлияването на широка аудитория чрез насаждане на страх.**

И още няколко важни извода по съдържанието на тероризма:

- историческо явление, безкрайно по-обширно, отколкото предполага съвременната употреба на това понятие;

- почти единственото средство за борба на слабия срещу силния (в контекста на това наше твърдение представяме характеристиките на терористичния акт като доказателство за ефективността му от гледна точка на слабия в конфликта):

- няма граници;
- няма фронт и бойно поле;
- няма информация за оръжията и материалите;
- няма информация за времето;
- няма информация за мястото;
- няма информация за начина;
- има изненада;
- има разрушения;
- има жертви.

(Самото изброяване на характеристиките показва, от една страна, широките възможности пред терористите, от друга – слабите възможности на службите на която и да е държава да противодействат.)

⁴ **Речник** на чуждите думи в българския език. София: БАН, 2000.

- най-насилствената форма на психологическа война, която далеч надхвърля физическите си резултати.

Като оценяваме самото явление и последствията от него, в качествено отношение успехите на тероризма са по-скоро временни и спорадични. Огромната част от всички съществуващи терористични групи през ХХ век са се провалили (само няколко антиколониалистки групи са постигнали изцяло своята цел. Борбата срещу британската власт от страна на ЕОКА в Кипър, на Мау-Мау в Кения и тази на алжирския ФНО срещу Франция).

Четири типа частични терористични успехи можем да споделим:

- набират вътрешна подкрепа, която позволява на терористите да достигнат високо равнище на бунта;

- привличат международното обществено внимание върху своите конфликти;

- придобиват международна легалност;

- получават частични политически отстъпки от страна на противника.

Като изследовател в областта на управлението при кризи сме имали възможност да направим някои важни равносметки. Тероризмът наистина е характерна криза, с възможност за много тежки последствия. Има обаче и достатъчно други кризи, които да причинят повече и по-тежки последствия, например земетресения, наводнения и др. Защо тогава трябва да противодействаме с толкова сили и средства, да разходваме сили, материали, енергия и финансови средства в борбата срещу тероризма? Нали цунамито през 2004 г., ударило няколко държави в Югоизточна Азия, предизвика повече от 200 хиляди смъртни случая? Дали да не концентрираме нашите усилия повече спрямо природните бедствия и аварии и по този начин да предотвратим смъртта на повече хора, отколкото при терористични атаки? Твърде е вероятно повече хора да са загинали при пътни катастрофи, от цигарен дим, градски смог и дори при военни конфликти, отколкото от тероризъм. Тогава защо трябва да ни е грижа толкова очевидно за терористичните атаки?

Една важна причина би могла наистина да бъде предотвратяването на жертви на тероризма. Вероятно точна статистика никога няма да има, но историята показва, че тероризмът може да доведе и до масова гибел и геноцид, т.е. жертвите на тероризма вероятно са повече, отколкото незапознатите хора могат да си представят.

Терористите в Алжир до прекратяване на насилието от 1992 г. имат на своята сметка десетки хиляди убити граждани. Военната диктатура на Пиночет за периода 1973 – 1990 г. има над 3000 убити или изчезнали граждани, десетки хиляди бити и измъчвани. В Уганда през 70-те години на миналия век отрядите на диктатора Иди Амин вероятно убиват над 300 хиляди души, повечето от които фермери, студенти, продавачи и собственици на магазини. Държавно промотиран или държавно спонсориран

тероризъм се е срещал на всички континенти, вкл. в държави, като Аржентина, Камбоджа, Колумбия, Салвадор, Гватемала, Иран, Нигерия, Судан, Перу и т.н. Често този тип държавен тероризъм не се причислява към тероризма вероятно и защото броят на жертвите не може да бъде определен от наблюдателите отвън.

При тероризма обаче могат да бъдат забелязани и някои индиректни загуби.

На първо място, имаме психологически последствия, които в сравнение с реалните загуби от тероризъм са направо зашеметяващи. Страхът като психологически дискомфорт сам по себе си е загуба.

На следващо място, идват икономическите загуби, които понася държава или общество. Например Държавният департамент на САЩ редовно осведомява своите граждани до кои държави не е целесъобразно, и дори е опасно да се пътува в региона поради високо ниво на риск. По подобен начин в един регион могат да намалеят инвестициите, ако има опасност или високо ниво на риск от тероризъм. Ако вече са инвестирани много средства, ще се наложи компаниите да инвестират още в системи за сигурност, мерки за сигурност и охрана, като по този начин намаляват печалбите си и постепенно се изтеглят от региона.

Трета индиректна загуба са контра- и антитерористичните мерки. Администрацията на президента Бил Клинтън похарчва около 10 млрд. за контратероризъм – пари, които могат да бъдат разпределени в целесъобразни политики – образование, пътища, здравеопазване и т.н. Като увеличаваме физическата сигурност на критичната инфраструктура – летища, пристанища, посолства и др. (което в текстовете по-долу може да се види като „втъвръдяване“ – създаване на още по-трудноуязвими цели), също увеличаваме разходите по причина на тероризма.

Опитът в международните отношения показва, че тероризмът често се използва и за деградиране на мирни преговори и процеси (неведнъж сме подчертавали колко трудно е такова изграждане, колко крехко е равновесието и с колко усилия се поддържа мирът). Терористични атаки на няколко пъти провалят мирния процес в израелско-палестинския конфликт, в Северна Ирландия и др., като по този начин тероризмът се превръща в заплаха за мира по целия свят. Такава заплаха не са други форми на насилие, вкл. и криминалната заплаха, – просто нямат такъв потенциал.

За да имаме идеи как да превентираме терористична атака, вероятно е добре да си зададем и важния въпрос: Кой става терорист?

Терористите вярват, че целите, които се опитват да постигнат, тяхната кауза, са справедливи. Силно полярна черно-бяла снимка на действителността ги кара да определят като враг всеки, който пречи на постигането на целите им. В търсене на социална, религиозна или политическа справедливост терористът напада както приетия за основен опонент (чо-

век, група, държава, организация), така и други цели, с които смята да обърне внимание на обществеността към своята кауза.

След няколко обучения, коментари с колеги от АМВР, в т.ч. и психолози, и НКТЦ стигаме до извода, че терористите принципно са много рационални политически играчи. Няма много изводи или ярки свидетелства, че терористите са психотизирани, извън контрол или личности с персонални разстройства. От последните години е видно, че извършителите на терористични актове в демократичните държави са достатъчно добре образовани – на средно и над средно ниво, често имат добра работа и семейства. Също така твърде често съседите и близките не подозират, че едно лице, което познават отдавна, уважават и дори обичат, е способно на такова действие (например да взриви кола бомба). Да си припомним Брайвик, който няма до момента на терористичната си атака никакви нарушения или престъпления, с които да е обърнал внимание на органите за сигурност към себе си, има малък бизнес, самият той твърди, че сам се е финансирал и тихо и полека се е подготвял девет години за тази атака. Той е толкова дълбоко убеден в своята кауза, че през годините след атаката и вече осъден, продължава да има фенове, и дори е получил няколко десетки предложения за брак. По същия начин терористът от Ансбах, преминал през България и станал герой на документален филм за мигрантите, няма никаква обяснима причина за атаката в Германия, след като самият той във филма убедително твърди, че бяга от насилие спрямо него, търси спасение и нормален живот.

Вероятно е ние – експерти, журналисти и обществото като цяло, по някакъв начин подценяваме рационалността, интелигентността, и дори твърдата вяра в изповядваната философия на терориста. А точно те го карат да бъде толкова решителен и последователен, да бъде готов на саможертва. Това положение ни води до още едно бяло петно в разбирането на съвременния тероризъм.

Трудноуязвими цели, или „твърди“ мишени.

ЦЕЛИ ОТ ОСОБЕН ИНТЕРЕС

Твърдата мишена се определя като структура, която е добре укрепена срещу атака. Твърдите цели обикновено са лесни за защита, защото са с ограничен достъп и като цяло са по-малко на брой. Това са обекти, за които оценката на риска показва интерес за извършване на терористична или друга атака, поради което са взети необходимите мерки за защита.

Като трудноуязвими цели могат да се определят обекти от държавната администрация, военни и полицейски обекти, електроцентрали, воднопречиствателни станции, държавни медии, посолства, петролопроводи и газопроводи, виадукти и мостове и всички останали обекти от критичната инфраструктура с ограничен достъп и персонал за охрана,

работещ по утвърдени планове за охрана и защита.⁵ И тези планове се преглеждат и осъвременяват ежегодно, личният състав се обучава и тренира за действия в условията на криза от различен характер, целенасочено и периодично се проверяват общата готовност и качеството на реакцията на институцията, ръководството и персонала.

Живеем в пост-9/11 период, в който голяма част от държавите по света, най-вече водещите в сферата на сигурността, полагат големи усилия и влагат допълнителни средства, за да изградят защитата на такива обекти на критичната инфраструктура. Тези твърди мишени в САЩ вече притежават изградена концентрична защита в няколко пръстена, повече и по-модерни телевизионни системи за наблюдение, усилен персонал в структурата за сигурност (дори и у нас Президентството, министерства, ведомства, БНТ, БНР, големите държавни болници, военните поделения и районните управления на полицията имат Съвет по сигурността и щатна структура за сигурност), целейки да предотвратят възможна терористична атака или само криминални престъпления.

Всъщност от казаното дотук сме в състояние да направим един лесен извод: след като твърдите цели са оборудвани добре със съвременни технологии, защитни тактики, и дори стратегии, то съвсем нормално е терористите да се обърнат към друг вид – по-леснодостъпни и по уязвими цели.

Мишени от особен интерес

В контекста на анализа дотук имаме и друг вид цели, които нямат характеристиката на „твърдите“ или „меките“ цели и заемат междинна позиция в сравнение с тях. Мишени от особен интерес за съвременните терористични организации включват стратегически стоки, обществени транспортни системи, морски и въздушен транспорт, след ИДИЛ – вече и артефакти на определена територия, които могат да бъдат обект на търговия и печалба.

- Петрол – стратегическа стока. Въпреки че в някой момент терористичните организации могат да започнат да избират за цели други стратегически стоки, понастоящем петролът е единствената стратегическа стока, от която терористите имат най-много интерес.

- Обществен транспорт. Терористичните групи гледат на транспортните средства като на важна мишена, защото те имат голямо символично и икономическо значение поради силната зависимост на големите населени места от обществения транспорт. Въпреки че мерките за проверка, наблюдение и разкриване на заплахи продължават да повишават безопасността на транспорта навсякъде по света, присъщата на тези системи откритост ги прави силноуязвими от атаки. Прекомерното увеличаване на мерките за сигурност би влязло в противоречие с главните цели на

⁵ Станчев, М. Наблюдение за терористична активност. София: Авангард Прима, 2016, с. 59 – 60.

транспорта – бързина, ефикасност и икономичност. Така транспортните системи остават предпочитани мишени и е много трудно да се наложи истински ефективна защита.

- Морски транспорт. Някои анализатори на разузнавателни данни смятат, че поради по-добрата защитеност на наземните цели терористите се насочват към морски цели, вкл. към военни съдове, световния морски транспорт като цяло (вкл. към критично важни стоки, като петрол), нефтодобивни платформи, и дори круизни кораби, които те смятат за „по-меки“ мишени в сравнение с посочените по-горе като „твърди“.

- Въздушен транспорт. Поначало аерогарите се считат за категория „трудноуязвими цели“ поради засилените мерки за сигурност на тези обекти. Пропуск в мерките за сигурност ще направи едно летателно средство „мека“ мишена за терористичен акт. Самата аерогара като обект не представлява толкова интерес за терористичните организации (въпреки че сме свидетели на атаки срещу такива обекти), отколкото самолет, който може да бъде похитен или на чийто борд да се заложи взривно устройство.

- Артефактите в Палмира. Въпреки яростните протести на историци, археолози, културолози и др. учени и политици древният град е системно унищожаван, за да се продават паметници на културата с цел финансиране на самото управление на „Ислямска държава“. Всъщност тази цел е „приносът“ на ИДИЛ в развитието на целите на тероризма.

ЛЕСНОУЯЗВИМИ ЦЕЛИ, ИЛИ „МЕКИ“ МИШЕНИ

Тези цели са елемент от предмета на нашата тема, поради което ще бъдат разгледани по-подробно. Терористичните организации често избират „меки“ мишени за своите операции, но известни са и някои, които предпочитат да избират „твърди“ мишени.

„Меката“ цел се определя като лице, предмет или обект, които са относително незащитени и уязвими, обществено достъпни и са сложни на усилената защита.⁶ „Меката“ цел е лице или обект (каквото и да значи това), които са относително незащитени и уязвими, особено за военна или терористична атака.⁷ Някого или нещо, които лесно можем да атакуваме или критикуваме.⁸

Самите термини „мека“ и „твърда“ цел са доста гъвкави по природа и разликата между тях невинаги е достатъчно ясна. Например американските военни бази изначално са смятани за „твърда“ цел, но като се имат предвид размерите им, както и многото пребиваващи в тях хора и цивилни обекти, през последните години се твърди, че базите са „твърда“ цел с

⁶ Пак там, с. 61 – 62.

⁷ Oxford Dictionaries Online. https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/soft_target.

⁸ Macmillan Dictionary. <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/soft-target>.

множество „меки“ елементи. При всички случаи обаче типичните „меки“ цели са публични места, където хората са струпани в голяма маса, в контраст на „твърдите“ цели, които обикновено имат рестриктивен режим на влизане и излизане и достатъчно като количество и качество контрамерки срещу различни атаки.

Категории лесноуязвими цели:

- туристически обекти, исторически сгради и музеи. Много от тези обекти са стари и структурно нестабилни. Историческата и културната им ценност често не позволяват структурни промени.

- места за спорт и отдих. Голям брой нещателно проверени зрители поради невъзможност на системата.

- хотели и места за тържества и отбелязване на събития. Присъствието на охрана в такива обекти е почти символична. Някои обекти разчитат основно на електронни системи за наблюдение.

- търговски обекти и ресторанти. Множеството непроверени посетители представляват предизвикателство за сигурността. Търговските превозни средства могат да превозват експлозивни или други средства за извършване на терористичен акт.

- религиозни средища. Характеризират се с неограничен публичен достъп, символизират различна идеология, което може да предизвиква противоречиви чувства.

- многоетажни офис сгради. Дават възможност за въздушна атака, често са културни символи и лесно могат да се доставят експлозивни, химически или биологични оръжия в превозно средство или от отделен човек, тъй като включват голям брой обитатели, различни агенции, фирми, финансови институции.

- образователни институции. Почти невъзможно е да се ограничи достъпът само до преподаватели, служители и студенти. Може да има лесен достъп до ресурси на институцията, като химически лаборатории и оборудване и възможност за извършване на терористичен акт тип „активен стрелец“.

- банки и финансови институции. Обикновено са с неограничен достъп до местата за посетители, имат дискретни мерки за сигурност и други места, където се събират множество хора.

Някои характерни случаи на атаки по лесноуязвими цели. На 5.08.2012 г. бял фундаменталист убива шестима и ранява още четири лица в сикхски храм в Оук Крийк, Уисконсин. На 15.04.2013 г. е атентатът на Бостънския маратон – двама братя детонират две бомби, като убиват трима и раняват други 264 зрители. На 29.12.2013 г. жена камикадзе се взривява на гарата на Волгоград, Русия, като убива 15 и ранява повече от 40 граждани. На 24.05.2014 г. стрелец открива огън по Еврейския музей в Брюксел, убивайки 4 лица.

Непосредствено преди и след тези актове се наредиха и други актове според тенденцията на „единаците“, по подобие на Брайвик: на атентаторите от Ница, Ансбах, Берлин, 12-годишният неуспял терорист от Лудвигсхафен (за последния просто припомняме текстове от публични медии: В действията си по подготвянето на атентата той е бил „направляван“ от ислямист от „Ислямска държава“, който го е подтикнал към извършване на терористичен акт. По щастлива случайност и двата опита за осъществяване на взрив на коледния пазар в центъра се провалят), стрелецът от новогодишната нощ в Истанбул при настъпването на 2017 г., които все повече имат дял в терактовете през 2015, 2016 и 2017 г.

Можем да изброим и още, а вероятно и по време на писането на тази статия ще са се случили още такива трагични събития. Както се вижда, **актовете са проведени на различни континенти и от лица с различна мотивация, бекграунд, тактики и оръжия.** На този фон въпреки многото разлики те обаче много повече имат **една обща характеристика – насочени са срещу точно назованите от нас по-горе „меки“ или „лесноуязвими“ цели** – цели, където липсва някаква по-строга или завишена и извънредна система за сигурност и защита, и които цели на тази основа са достъпни за извършителите. Очевидно е, че „меките“ цели са в много отношения фактически и като резултат от тази достъпност много по леки за атакуване в сравнение с т.нар. „твърди“ цели, при които се провеждат множество допълнителни мерки за предотвратяване на потенциални атаки.

На основата на казаното дотук има една леснозабележима, много опасна и тревожна тенденция. Смъртните случаи на цивилни лица при различните кризи и конфликти се увеличават от 5% на повече от 90% само през двете десетилетия след края на Студената война.⁹ И всеки ден се реализират терористични атаки по лесноуязвими цели някъде по света, като невинни хора – мъже, жени и деца, стават техни жертви. Това нарушение на всякакви законови и морални норми е шокиращо, на първо място, и причинява вълна от страх при осъзнаване, на второ, които са на практика двете първични цели на терористичните групи.

Обръщаме внимание, че при военни операции редовните държавни армейски структури правят всичко възможно да предотвратяват невинни жертви или насилие срещу цивилни граждани. Дори и най-търсените терористи, ако посещават своето дете в училище или получават медицинска помощ в лечебно заведение, за което има точна предварителна информация, биха се чувствали сигурни, че няма да бъдат атакувани или простреляни от армейските или полицейските части. Причината е традиционно за държавите спазване на Женевските конвенции, които защитават невоюващата част от населението.

⁹ Hesterman, J. Soft Target Hardening. CRC Press, 2015, p. XV.

Съвсем нормално е всяка държава и всяка армия да счита, че и противникът ще зачита правата на гражданите, особено при религиозно-обредна дейност, деца в училища или пациенти на лечебни заведения. Очевидно обаче, след като повечето държави изграждат все по-надеждна и по-обхватна защита на държавните сгради и средствата за масов транспорт, терористите насочват усилията си някъде другаде – към леснодостъпните, уязвими места и хора. И немалко държави и правителства дълго време все още имат надежда за някакъв морал при конфликтите, т.е., че по някакъв начин „меките“ цели са извън сметката, извън границата на противопоставянето, че дори да се опитват да ни навредят по всякакъв начин, това няма да е за сметка на гражданите. За съжаление на всички демократично мислещи хора, на хората, които смятат правата на човека за съвсем нормална и значима кауза, това се оказва погрешен начин на мислене.

Всъщност този начин на мислене не е единствената беда. За да напишем тази статия, предварително изчетохме множество статии, мнения, информации и съобщения, както и изгледахме някои видеозаписи от атаки, с идеята да сме колкото се може повече навътре в самите събития, да преживеем или поне да съпреживеем усещането при една атака. И видяхме множеството грешки, които допускат както гражданите поради отсъствие на подготовка и правилна преценка, така и специализираните сили (военни и полицейски) при отсъствие на време, координираност и достатъчно точна информация за случващото се.

В подкрепа на казаното дотук могат да се видят дори и днес в интернет коментари и кратки клипове, които показват грешните тактики на купувачите и на силите за сигурност в Уестгейт мол – Найроби, Кения, при атаката от 5-има терористи на ислямистката сомалийска групировка „Ал-Шабаб“ на 21.09.2013 г. Гражданите просто е трябвало да напуснат сградата по най-бързия начин, но много от тях остават прикрити вътре, предполагайки, че до няколко минути престрелката ще отmine. Така много от тях биват пленени като заложници в тази кървава сага, продължила повече от 80 часа. В крайна сметка загиналите са 67, а повече от 175 са ранени в дългата и безразборна стрелба. В същото време реагиращите полицейски и военни части отвън са достатъчно некоординирани и хаотични, дори в един момент стрелят едни срещу други (сред полицаите има и цивилни, използващи автоматично оръжие по подобие на терористите). Сред загиналите има близки до семействата на управляващия елит на Кения канадски, английски, френски, холандски граждани, американски граждани са ранени. Молът е сред най-посещаваните, тъй като предлага множество развлечения по модерен западен образец, множество рес-

торанти и казина (и е собственост на израелци).¹⁰ Молът прави повторно отваряне почти две години след терористичната атака – на 19.07.2015 г.

Хора се спасяват при атаката в Уестгейт мол. Photograph: Kabir Dhanji/EPA

Дете е спасено от посетител. Photograph: Goran Tomasevic/Reuters

Руините от Уестгейт мол. Photograph: AP

Друг пример е обсадата на училището в Беслан, Русия. Не е създаден обезопасителен кордон (ивица) около училището. Така разгневени и

¹⁰ <https://www.theguardian.com/world/2013/oct/04/westgate-mall-attacks-kenya>

уплашени родители са допуснати със собствените си оръжия да подпомагат полицейските и военните части. Наличните части обаче не са подготвени да управляват ситуацията, като например да развеят бяло знаме и да преговарят с терористите за защита на заложниците.¹¹ Актът е дело на чеченски бунтовници, които превземат местно училище и задържат като заложници най-малко 1200 възрастни и деца. След двудневни преговори руски специални части шурмуват сградата. По време на акта и спасителната операция умират над 300 от заложниците. Терористичният акт в Беслан започва на 1 септември 2004 г., когато въоръжени сепаратистки чеченски терористи вземат като заложници стотици деца и възрастни в Първо училище в Беслан по време на Втората чеченска война.

На 3 септември, три дни след началото на обсадата, експлозия в училището, избухнала без обясними причини, предизвиква паника сред децата и похитителите започват да ги обстрелват. Руските специални сили се намесват хаотично. Според официалните данни са убити 344 цивилни, от които 186 деца.

Стотици загинали след тринаднешната обсада на училище в Беслан

Хора търсят роднините си сред телата на загиналите в Беслан, Северна Осетия

¹¹ <http://edition.cnn.com/2013/09/09/world/europe/beslan-school-siege-fast-facts/index.html>

Друг многозначителен пример и отново в Русия е кризата със заложници в театър „Дубровка“ през 2005 г. За да прекрати вече тридневната сага със заложници, правителствените сили използват смъртоносно количество газ, като впоследствие не пожелават да споделят пред дошлите медицински екипи какъв вид газ е използван и по този начин предизвикват смъртта на над 130 цивилни жертви, които не получават антидот.

В заключение: нашата идея бе да характеризираме тероризма по-добре на основата на неговите проявления и цели, т.е. да покажем онази съвкупност от явления, процеси, принципи, които най-добре го характеризират. От тук до истинското универсално определение има съвсем малко крачки, но и то трябва да бъде създадено не от един автор, а от екип, институт или служба с интердисциплинарна експертиза.

Литература

1. **Hesterman**, J. *Soft Target Hardening*. CRC Press, 2015.
2. **Macmillan** Dictionary. <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/soft-target>
3. **Oxford** Dictionaries Online. https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/soft_target
4. **Великов**, И. Закон за непрекъснатото минимизиране на голямото и максимизиране на малкото. София: Авангард Прима, 2017.
5. **Великов**, И. Кратка теория на разузнаването. София: Албатрос, 2017.
6. **Маригела**, Карлос. Мининаръчник на градските партизани. (Quoted in: Moss, Robert. *Urban Guerillas*. London: Temple Smith, 1972.)
7. **Речник** на чуждите думи в българския език. София: БАН, 2000.
8. **Станчев**, М. Наблюдение за терористична активност. София: Авангард Прима, 2016.
9. <http://edition.cnn.com/2013/09/09/world/europe/beslan-school-siege-fast-facts/index.html>
10. <https://www.theguardian.com/world/2013/oct/04/westgate-mall-attacks-kenya>